

Handlingsplan för professionell **FOLK- & VÄRLDSDANS**

Riksföreningen för Folkmusik och Dans, RFoD, har fått Kulturrådets uppdrag att lämna underlag om folk- och världsdans till arbetet med ett *Nationellt handlingsprogram för den professionella dansen* som Kulturrådet ska överlämna till regeringen i december 2004.

Denna skrift är författad av RFoD:s förbundssekreterare Lars Farago. Här är mycket nyskrivet men stora delar av texten innehåller bearbetade citat från artiklar i skriften *I Henrys Sjöbergs anda* utgiven av Samarbetsnämnden för folklig dans med Lars Farago som redaktör. Texter har använts av Mats Nilsson, Lotta Johansson, Dan Olsson, Ann Åberg, Björn Ander Andersson, June Vail, Andreas Berchtold, Inga Anagrius, Eivor Underdal, Anna Karin Stähle-Varney, Ingrid Frykmo, Åsa Kindblom, Malin Forsvall. Lotta Johansson har härutöver bidragit till avsnittet om utbildningar.

Handlingsplanen har diskuterats den 23 oktober 2004 på ett seminarium under Linköpings folkmusik festival. Bl a fanns det synpunkter på hur och var dokumentet bör diskuteras. En möjlighet är att du skriver till undertecknad och vi lägger ut din text på RFoD:s hemsida i anslutning till rapporten. På seminariet var det flera som ansåg att vi ska diskutera våra åsikter i ett bredare danssammanhang genom att delta i Dansdiskussionslistan på Yahoo se <http://groups.yahoo.com/group/dansdiskussion/>

Jämför gärna detta dokument med rapporten om dans i den kartläggning av etnisk och kulturell mångfald i Stockholms läns som genomförts på uppdrag av länets mångkulturkonsulent. Rapporten finns att ladda ner från http://www.lansmusiken.nu/mangkultur_kartlaggning.html

Kulturrådets uppdrag till RFoD är att

- ge en beskrivning av nuläget för folkdansområdet – dans med koppling till folkmusik / världsmusik,
- göra en analys av områdets möjligheter, svårigheter och resursbehov av olika slag - inte enbart pengar, det kan handla om utbildning, olika slags service osv.,
- ta upp sådant som bör utredas ytterligare som vi på kort tid inte hinner belys tillräckligt,
- om vi föreslår ökade anslag ska vi helst tala om var resurserna ska tas.

INNEHÅLL

Definitioner

Folkdans – Folklig dans – Världsdans

Tradition, Nutid, Framtid – Bevara och Levandegöra

Upprepa – Utnyttja – Utveckla

Skapa och se – en rättighet

Koreografi – Kontinuerlig fortbildning – Daglig träning folklig dans / världsdans

Uppleva, Delta

Dansbanan – Folkdanslaget – Invandrarföreningar – Kurser – Studiecirklar – Danshus – Festivaler, Internationellt utbyte – Dans som modersmål i skola, förskola, kulturskola

Lära

Eftergymnasiala utbildningar – Högskoleutbildningar

Veta

Dokumentation – Arkivering – Tillgängliggörande – Forskning – Utställning

Kulturpolitik

Definitioner

Folkdans – Folklig dans – Världsdans

Henry Sjöberg tog på 1960-talet upp en idé som Ernst Klein lanserat 1927, att skilja mellan *folkdans* och *folklig dans*.

Vad står *folklig dans* för, och vad är poängen att skilja detta begrepp från *folkdans*? Klein använder folklig dans för att beteckna de danser folket på landsbygden faktiskt dansar/dansade under 1800-talet och i början av 1900-talet. Folkdans står för de danser som dansas i folkdanslag.

Henry Sjöberg tog upp begreppet *folklig dans* på ungefär samma sätt för att beteckna folkets faktiska nöjesdansande i motsats till *folkdans*, som för honom är folkdanslagens ”falska” folkliga danser. Många tog till sig Henry Sjöbergs budskap och fann nöje och glädje i att dansa till folkmusik och inte till folkdanslagens standardiserade låtval. Man sökte källor och inspiration bortom den etablerade folkdansrörelsens standardiserade synsätt på folkdans.

Någon gång under 1980-talet blev begreppet folklig dans vanlig även inom folkdansrörelsen. Innebörden förändrades till skillnad från de folkdanser som konstruerats inom folkdansrörelsen, i första hand en del gruppdanser, kom folklig dans att betyda de standardiserade och stiliserade folkdanser, huvudsakligen pardanser och engelskor, som faktiskt dansats av folket. Folkliga danser hade alltså blivit en undergrupp till folkdanser.

Debatten har stannat av där. Men debatten är viktig, inte för att bestämma vad som är rätt sätt att använda begreppet folklig dans, utan för att vad vi än kallar skillnaderna, så finns det olikheter mellan dans som förenings-, kurs- och scenform och den dans som dansas ”enbart” för nöjes skull på dansbanor, logar, diskotek och rave.

Det är denna dubbelhet som är genrens, låt oss kalla den folkdansens, styrka och svaghet. Dels är den en konstform med möjligheter att via scenerna erbjuda sin publik estetiska upplevelser, dels en social dansform utan krav på att erbjuda estetisk eller konstnärlig betydelse annat än för den som dansar. Folkdansen befinner sig i en ständig vandring från nöjesgolvet till scenen och tillbaka. En fortsatt diskussion kan tänkas handla om monotonins roll, dansens relation till musiken, improvisationens betydelse, stil eller om plastiken, som Ernst Klein skulle säga m.m.

Är debatterna från 1920/30- och 1970/80-talen relevanta idag? Är diskussionen som framförallt handlade om svensk folkdans meningsfull också för dem som dansar tango, salsa, flamenco, orientalisk, afrikansk, balkan, grekisk, irländsk, square, ungersk eller indisk klassisk dans? Kan alla dessa dansformer inklusive den svenska eller nordiska dansen sammanfattas av ett hittills sällan använt begrepp som världsdans?

Vilka associationer ger världsdans? Tänker man på mångfalden av dansformer, blandningar av traditionella dansformer, dans som förenar tradition och nyskapande...? Det återstår en debatt mellan utövare om begreppen. Det som många tycks vara överens om är betydelsen av att se det som förenar dansformer som har starka kopplingar till identitet med lång historia hos bestämda folkgrupper. Samtidigt som dansformernas social eller funktionell roll behöver erkännande och därmed också respekt visas för traditionerna är de flesta överens om att danserna och de kulturer de är kopplade till enbart kan anses som levande om danserna förändras och utvecklas, anpassas till olika användningar sociala och estetiska.

Tradition, Nutid, Framtid – Bevara och Levandegöra

Unesco har nyligen antagit en konvention som kan få stor betydelse för svenskt kulturliv. Syftet med konventionen är att skydda immateriell kultur, kultur som förmedlas från mun till mun, hand till hand och kropp till kropp, på motsvarande sätt som de s.k. världsarven med monument och miljöer.

Sverige var för cirka 50 år sedan en av de första länderna som ställde sig bakom vämandet av materiella kulturarv. Vi har i vårt land idag tretton världsarv som finns med på UNESCOs världsarvslista. Vi hoppas att Sverige också ska gå i bräsch för skydd, bevarande och levandegörande av immateriella kulturarv. Muntlig eller immateriell kultur är lika viktig som materiella kulturarv, ja kanske viktigare för vår identitet, vår känsla av samhörighet i kollektiv och självuppfattning som individer. En lång rad institutioner vämar det skrivna ordet och den högkultur som skapats för framförande i slott och salonger. De folkliga kulturarven, har däremot en mycket svag infrastruktur. Den nya Unescokonventionen kan bli en väckarklocka och betyda att resurser och institutioner skapas för skyddet av folkliga traditioner – för folkets konstnärskap i form av bl a dans.

Folklig dans, världsdans och klassisk dans från bl a Indien tillsammans med musiken som hör samman med dessa dansformer har det gemensamt att de vilar på långa och djupa traditioner. Det råder stor oenighet och otydlighet om vad bevarande och levandegörande av traditionell kultur skall betyda. Här ska temat fångas med tre begrepp: Upprepa – Utnyttja – Utveckla

Upprepa

Uppreppning är ofta en central del i traditionell dans. Metoden att överföra tradition bygger på uppreppning eller härmning, på förmedling från mästare till elev.

Upprepning är också ett viktigt innehållsligt element i många folkliga danskulturer. Man kan också tala om monotonitet eller minimalism.

Upprepningen kan vara en metod för att utestänga omvärlden och försätta utövare i trans eller ge liknande upplevelser. Det kan handla om rotationen i dervischdans eller i pardanser som polska, polka eller vals.

Upprepning skapar trygghet och koncentration, avgränsar till ett rum av former där utövare känner säkerhet. Upprepningen bildar på så ett utrymme för improvisation och lek – monotonin skapar frihet, flexibilitet och lägger grunden till förändring och utveckling.

Upprepning är också grunden för sociala funktioner för både riter, ritualer och umgänge. Social dans förutsätter grundkunskaper som är lätta att tillägna sig. Detta ska inte förväxlas med utrymmet och möjlighet till mästerskap. Mästerskapet inom den folkliga dansen handlar ofta om att kombinera upprepningens begränsningar med konstnärlig frihet.

Utnyttja

Folklig kultur har utnyttjas för ändamål som i grund och botten är främmande för den traditionella kulturen.

Folkets kultur har ofta betraktats som sk gesunkenes kulturgut, folkets ofullständiga eller förenklade version av de högre klassernas mera avancerade kulturuttryck. Sådana uppfattningar har för länge sedan övergetts inom vetenskapen men lever ändå i kulturlivet och på många kulturinstitutioner.

I verkligheten har det funnits en ömsesidighet – finkultur eller maktens representationskultur, mode och populärkultur har hämtat inspiration till förnyelse från folkkultur medan folkliga kulturer använt och utvecklat uttryck som hämtats inom de högre klassernas kultur och populärkulturer.

Den borgerliga konsten som växte fram under 1800-talet har använt folkkultur som material eller byggstenar i konstnärligt skapande. Denna slags användning har ibland skett med stor känsla för den folkliga kulturens specifika värden. Mera vanligt har dock varit att den folkliga kulturen inte respekterats utan använts utan djupare kunskaper, som en slags gimmick eller ett avstamp för att markera och förstärka den borgerliga eller moderna kulturens särart i motsatts till folklig kultur och med ointresse eller rent av förakt för folkliga kulturutövare.

Folkliga kulturförmer har medverkat till skapandet av demokrati och till skapandet av de moderna västerländska nationalstaterna. Språk, musik, dans och sagor har symboliserat samhörighet. Begreppet folk har en stark koppling till idéer om jämlikhet och nation. Men den politiska användningen av folklig kultur för nationsbyggande har också fått negativa konsekvenser. När folkliga kulturer för att markera samhörigheten i en stat eller nation riskerar de att omvandlas till standardiserade och fastlåsta emblem. Förändringar uppfattas som en fara och kulturförmer omvandlas till museiföremål.

Folkliga kulturer, speciellt dans och musik kan också användas för motsatta ändamål, för att främja samhörighet mellan olika folk. Samtidigt som folkliga kulturer har unika drag som betonar skillnaden mellan grupper och stärker deras identitet finns det också stora likheter. I fredsrörelser, i ungdoms och andra slags organisationer, på internationella läger och inom skolväsendet används folklig dans ofta som medel för att skapa gemenskap.

Under 1900-talet har folkliga kulturer använts pedagogiskt i barnuppföstran och ungdomsverksamhet. Även här finns risken att andra värden hamnar i fokus än de som finns inbyggda i de olika kulturförmer. Improvisationen och kärleksmotivet tonades ner eller rensades helt bort i sånglekar när man tog upp dem på lärarseminarier vid början av 1900-talet. Istället betonades en slags drill, träning att agera i grupp som hämtade inspiration från militär exercis och Linggymnastik.

Idag står användningen av folkliga kulturer för kommersiella syften under debatt. Det handlar ofta om musik men ibland också om dans. Ska filmindustrin, skivbolag och artister som använder traditionell kultur i framgångsrika produktioner dela med sig av sina upphovsrättspengar till de miljöer som bevarar och vidareförmedlar traditionerna? Är inslag av traditionella kulturer i populärkulturindustrins produkter viktiga bidrag till breddning av intresset för traditionella kulturer eller snarar hinder för att hitta fram till dessa?

Det är viktigt att hålla diskussionen levande kring dessa frågor. Några fåtal kommersiella framgångar kan inte ersätta kontinuerligt stöd av bevarande, levandegörande och utveckling av dessa kulturförmer.

Utveckla

Kan man kalla det för utveckling av folkliga kulturer när de används på sätt och för syften som inte är traditionella? Många upplever sig utveckla folkliga kulturer när de använts för syften som diskuteras ovan. Det svårt att värdera och det finns ingen anledning att döma ut det som tidigare skett. Men det behövs diskussioner kring vad som ska avses med utveckling i vår egen tid. Vad ska vara beroende av marknaden och vad ska stödjas med offentliga medel p g a dess kulturhistoriska, estetiska eller sociala värden? En sådan diskussion behöver fokusera på den folkliga dansens olika roller eller inneboende värden både på estetiska och sociala kvaliteter.

Folkliga dansers estetiska värden renodlas och utvecklas av dem som visar dessa danser sceniskt. Den scenkonstnär vars enda ambition är att historiskt troget återge en tradition har små förutsättningar att bli framgångsrik. Visst finns det stora värden i att gräva i historien och många bland dem som idag förnyar och utvecklar folklig dans har en period i livet ägnat

sig först och främst till att lära sig traditionen genom att härma och upprepa. Tillägandet skapar trygghet och djup. Det är när dansen och musiken finns förankrad i dansarens kropp, när improvisationer är spontana och upplevs som självklara, som det blir möjligt att skapa nytt och föra traditionen framåt in i den egna tidens puls och umgängessätt.

Den folkliga dansens sociala funktioner måste på motsvarande sätt utvecklas med sin tid. Var träffas vi för att dansa – i föreningen, på kurs i ett studieförbund, i en studio, på en offentlig danslokal, under en festival eller i ett klassrum? De möjligheter till möten i dans som erbjuds påverkar också de folkliga dansformernas utveckling.

Det är inte fel att använda folklig dans som pedagogiskt verktyg. Känslan av att folkdans är mossig hänger samman med att formerna för utövandet inte anpassats till vår egen tid. Vi behöver skapa nya pedagogiska verktyg som passar vår egen tid och dagens livsmönster.

Folklig dans får inte omvandlas till museiföremål. Med en infrastruktur för dokumentation, forskning och tillgängliggörande av kunskap skapas även friheten att förändra.

Den dragspelsbaserade gammeldansen kan vara ett exempel. Den var den kanske mest populära musikformen i Sverige långt in på 1950-talet. Sedan följde en dramatisk nedgång. Gammeldansen för idag en tynande tillvaro. Vals, schottis, polka, mazurka är danser som finns i besläktade former spridda över hela världen. I Norden har dessa danser fått en stark och bred förankring, men inslaget av ”gammalt” börjar nu försvinna vid s.k. mogendans. De flesta dansband hade tidigare en viss repertoar gammeldans. Offentliga arrangemang med enbart gammeldans blir allt färre liksom antalet dansare på dessa. De som kommer blir dessutom allt äldre.

Kan gammeldansen och gammeldansmusiken få en renässans i Sverige? Finns det en slumrande potential i denna musik som skulle kunna väckas? Skapar de nya tiderna nya förutsättningar? Den folkmusikaliska nyorienteringen på 70-talet var en nödvändig förutsättning för nyorienteringen inom den folkliga dansen och polskans uppsving. Men självfallet kom de nya vindarna inom dansen att i sin tur påverka musiken; det fanns ett dynamiskt växelspel mellan de båda.

Vad den svenska gammeldansen behöver är kreativt nyskapad och förstklassigt framförd dansmusik. Vi skall inte gå tillbaka till den etablerade gammeldansmusiken, utan ta avstamp i de musikaliska erfarenheter och kvalitéer som växt fram inom folkmusikgenren de senaste 30 åren. Utifrån dessa kan vi skapa ett nytt fräscht gammeldanssound. Det betyder inte att den äldre gammeldansmusikens erfarenheter och kvalitéer inte skulle tas till vara, utan om ett möte. Under senare år har svenska spelmän och folkmusiker ofta sökt sig ”över gränserna” och samarbetat med musiker från andra kulturer. Varför inte gå över gränsen och hitta spännande och kreativa musikaliska möten med drivna dragspelare med bakgrund i gammalt/modernt.

- ***Sverige måste utreda förutsättningar för ratificering av Unescos konvention till skydd för immateriella kulturarv. Utredningen bör föreslå åtgärder som stärker, kompletterar och utvecklar infrastrukturer för traditionsbaserade kulturarv bl a folklig dans och världsdans.***

Skapa och se – en rättighet

Folklig dans som kulturarv bör innebära en rättighet att känna till och regelbundet få se föreställningar med folklig dans. På motsvarande sätt som slott, kyrkbyar, statarlängor och andra kulturmiljöer bevaras och görs tillgängliga för besök bör den folkliga kulturhistorien i form av musik och dans göras tillgänglig för alla.

- ***Alla barn ges möjlighet att möta folklig dans i form av föreställningar med professionella utövare minst fem gånger under skoltiden t o m gymnasiet.***

Att känna till och få presenterad danskulturen som ens förfäder och förmodrar roat sig med och utvecklat till unika former borde vara en rättighet för alla. Kulturpolitiken bör ta till vara de rikedomar vi har i Sverige och ge möjligheter för utövare att utveckla sin konst.

Vi har ett särskilt ansvar i Sverige för utveckling och bevarande av de folkliga dansformer som har skapats här. Samtidigt ska vi ta ansvar för de kvalificerade dansare, pedagoger och koreografer som arbetar med andra kulturer och bidra till en utveckling så allt fler medborgare med rötter i andra kulturer än den svenska också ska kunna möta sina kulturuttryck på våra scener.

Föreställningen *Den stora vreden* som gjordes av Peter Oskarson 1988 förändrade mångas syn på folklig dans. Med inspiration från Peter Brooks inkluderades den svenska folkliga danstraditionen i en nyskapande föreställning. Recensenterna var lyriska ”enastående” (DN), ”teatersaga vars like knappast skådats på någon annan svensk scen” (Expressen) ”något kvalitativt nytt i svensk teater” (AB). ”Hans rörelser fylls helt och hållet av sig själv, från utbildningen på Pekingoperaakademien har han inte bara hämtat det virtuosa utan ett helt rörelsemönster vars delar inte kan fungera separat” (GT). Teaterrecensenterna missade helt och hållet att *Den stora vredens* koreografi byggde på rörelser hämtade i svensk eller nordisk danstradition. Peter Oskarson uttalade sig i medierna om att det är en skandal att teaterutbildningarna inte presenterar dessa kulturformer. Många kvalificerade medarbetare deltog i hans projekt bl a Leif och Inger Stinnerbom som dans- respektive Ale Möller som musikansvariga. Hedningarna, Susanne Rosenberg m fl stod på scenen och deltog i

det skapande arbetet. *Den stora vreden* inledde en utveckling som bidrog till vitaliseringen av den folkliga scendansen. Många bland dem som deltog har fortsatt det konstnärliga utvecklingsarbetet via projekt inom progressiva teater- eller musikinstitutioner. Dansens nätverk och institutioner har inte stått öppna på motsvarande sätt, antingen på grund av bristande intresse och utblickar eller alltför små resurser.

- **Folkliga kulturer ska vara stående inslag i all professionell konstnärlig utbildning.**
- **Förutsättningar för konstnärligt arbete med folklig dans måste ges på samma villkor som för andra dansgenrer.**

I många språk används samma begrepp för musik och dans. Samhörighet mellan musik och dans är självklar för dansvärlden. De flesta dansföreställningar görs dock till inspelad musik. Men det är svårt att tänka sig en föreställning med flamenco utan kommunikationen mellan den levande musiken och dansen. På samma sätt kommunicerar djembetrumman med dansaren av afrikansk dans och davultrumman med dansaren från Turkiet eller Kurdistan.

Folklig dans förutsätter levande musik och levande kommunikation mellan dansare och musiker. Det gör att bra föreställningar med både musik och dans blir dyra jämfört med andra genrer.

De organisatoriska strukturen för dans och musik lever åtskilda från varandra i Sverige. Förmedlingsorganisationerna för det fria kulturlivet så som Danscentrum och Musikcentrum har ensidig kompetens. Det saknas ett arrangörsled som kan och vill ta emot folklig dans med levande musik. Hur ska ett utvecklingsarbete bedrivas för att skapa en organisatorisk struktur för folklig dans? Det finns olika svar på denna fråga. Utökad kompetens hos existerande strukturer – Danscentrum, Musikcentrum, Danskonsulenter, af-kultur . . . En annan väg att gå är att ta tillvara och stärka redan existerande centra för folklig kultur – organisationer som RfOD och dess medlemmar, arrangörer av folk- och världsmusik kan arbeta med förmedling och arrangemang. Det självklara svaret är att det behövs både och. Kunskap om folklig dans behöver stärkas hos existerande institutioner och organisationer, inklusive i Kulturrådets referensgrupper. Redan existerande eller potentiella aktörer behöver stärkas. Hur dessa saker ska avvägas och genomföras bör utredas i särskild ordning.

- **Utred existerande administrativa hinder som försvårar för produktioner med levande musik och dans i kombination – detta kan gilla fördelningen av stöd på Statens kulturråd och också på andra instanser.**
- **Utred behovet av resurser för att arbeta tillsammans dansare – musiker.**
- **Utred kompetens hos befintliga strukturer för förmedling av folklig dans.**
- **Utred vilka arrangörer som är bäst lämpade att lokalt ta emot och sprida föreställningar med folklig dans i skolor och till allmänheten.**

Koreografi

Folkdanskoreograf eller folklig dans koreograf – är det ett yrke som existerar eller som bör finnas överhuvudtaget? För många i Sverige återstår att upptäcka att traditionell svensk eller snarare nordisk folklig dans bär på originella estetiska uttryck som kan konkurrerar med de mest kända och konstnärligt erkända folkliga dansformerna i världen så som tango och flamenco.

Folkmusiker skapar ideligen nya uttryckssätt med svensk folkmusik som grund och når ut till människorna med sitt budskap. De lyckas bygga broar som bär mellan olika genrer, når ut i media och besöks av en bred publik.

Många har kombinerat dansföreställningar med dramatiska inslag. På så sätt har de vidgat perspektiven och förmedlat kunskaperna om människor och samhälle i äldre tider. Men produktionsvillkoren har oftast varit knappa. Samarbeten mellan olika yrkeskategorier är vanliga i den professionella teatervärlden. Om en skådespelare skall utföra några danssteg på scenen så kontaktas en professionell dansare eller koreograf för att hjälpa till. Hur vanligt är det att folkdansare anlitar en regissör eller dramapedagog när de skall producera en föreställning?

Kunskapen om traditionen är oerhört viktig, att tillägna sig stilen och känslan, tekniken och folkdansens historia. Det är kombinationen gedigen vetenskap och känsla som är grunden för en folkdanskoreograf. Men jag är rädd att det är i nästa steg som hindren uppstår. När den fysiska och psykiska kunskapen finns och folkdansen skall utvecklas till ett konstnärligt uttryck. Då sätter sig djävulens advokat på den presumtiva koreografens axel.

Vad är det som är betydelsefullt i Virvla? Den enkla scenen. Den enkla melodin. En ljuspunkt i mörkret. Och dansen, förstås. Dansen, själva formen, som alltid stod i fokus, men alltid lätt stilsrad. Den enkla koreografin. Dansarna som förde sig med behärskade kroppar och minimalt kroppsligt uttryck, uttrycket var egentligen oviktigt. Utom den spontana glädjen. Den lättsamma leken, och ett närpå lättjefullt förhållningssätt till dansen. Behovet att liksom lattja med formationer och steg, plocka ut ett steg och fortsätta leka med det, förändra lite grann och plötsligt upptäcka att den blivit en annan dans. Renheten och enkelheten i utförandet och i val av antal personer på scen: ju färre desto bättre.

Med inspiration och påverkan från bl a Henrys Sjöberg skapade två små ensembler med erfarna dansare, Sinkelipass och Virvla, i mitten av 1990-talet, olika koreografiska verktyg för att sceniskt gestalta engagemang, lust och spontan energi. Den traditionella dansens äkthet handlar enligt medlemmarna i Sinkelipass och Virvla mer om danskänsla, den intima samhörigheten mellan musiker och dansare än om hur man utför stegen. De ser det som estetiskt betydelsefullt att åskådliggöra dansens enkla och rena former. Utveckling av och experiment med nordiska traditionella dansspråk och tekniker förutsätter tilltro och medvetenhet om att de är lika unika och definierbara som andra dansgenrer.

Medan vem som helst kan lära sig dansa, så kräver uppträdande tekniskt mästerskap, särskilt för att förmedla det speciella samspelet mellan tyngd och lätthet som är en av kämpunkterna i svensk traditionell dans.

Jag känner samhörighet med och respekt för olika dansuttryck. Jag ser inte olika dansgenrer utan olika dansspråk. Varje språk har sina egna koder och normmönster men alla har samma möjlighet till kommunikation. Alla dansspråk hör hemma i ett sammanhängande spectra utan klara gränser. De inspirerar och påverkar varandra. De möts i möjligheten till kommunikation och konstnärlig kvalitet. Mitt dansade modersmål är folkdans. Utifrån det har jag under de senaste åren arbetat med dans som konstnärligt uttryck. Våra möten med olika typer av publik har bidragit till min bild av dans idag.

”Meningsfull” dans betyder alltid underförstått meningsfull för någon – för dansaren, ja! Men, likaså för publiken! Utmaningen för framtidens koreografer och dansare av folkdans på scen är att skapa mening genom att kombinera teknisk mästerskap med jordnära lek och spontan kreativitet i folklig dans – och det oberoende av kraven hos speciella grupper av åskådare och bidragsgivare. När känslan och kunskap går hand i hand omvandlas hantverk till konst.

Dansformer som klassisk balett och modern nutida dans har längre tradition som konstform än den typ av folkdans som vi arbetar med idag. Dessa genrer har haft som primärt syfte att vara scenkonst. De erfarenheter som vunnits inom dessa genrer är till gagn när jag väljer ett dansspråk som är yngre på scenen men har en utveckling som social dans med långa och djupa rötter.

De främsta grupperna som arbetar med folkliga dansformer som sceniskt uttryck har fler beröringspunkterna med fria grupper som producerar föreställningar med modern nutida dans som språk, än med den folkdansverksamhet som bedrivs av folkdanslag och övriga grupper som hör till folkdansgenren. Grupperna arbetar utifrån ett tydligt konstnärligt syfte. De tränar målmedvetet för att nå sina konstnärliga mål, och bedriver ett producentarbete inom de nätverk som sysslar med dans som konstform så som Danscentrum, danskonsulenter, länsmusik, institutioner och en lång rad lokala arrangörer.

Det finns en drivkraft i själva dansmaterialet. Likt en poet som skriver dikt av fascination över eller kärlek till språket, har jag en nyfikenhet och lust att utforska dansen. Jag vill pröva fysiska möjligheten till olika uttryck och odla den relationsbaserade kvalitet som har sin utgångspunkt i det sociala dansandet. En viktig inspiration är den dansdokumentation på film som gjorts under 1900-talet. I filmerna hos Arkivet för folklig dans och på Nordiska museet finns människor som i sitt sociala dansande har en självklar kontakt med sin musik och dans och behärskar kvalitéer jämförbara med vilken dansande konstnär som helst.

Svensk Folkdansensemble skapade i mitten av 1970-talet finansierat delvis av ett anslag från regeringen och delvis av Folkets Hus rörelsen. Det är svårt att överdriva ensemblens betydelse för de som idag är de främsta inom genren. Under drygt tjugo år har de som arbetar med folklig dans inte kunnat få stöd till sceniskt arbete från Kulturrådet. En del av denna tid har det funnits en mindre summa för fördelning via Samarbetsnämnden för folklig dans till de främsta amatörerna, de som har stått på gränsen till professionellt utövande och för stimulans av och utvecklingsarbete med folklig dans på scen bland amatörer. Denna stödmöjlighet har upphört. När Kulturrådet senast fördelade stöd till fria dansgrupper gick 100000 kr eller sex promille till folk- och världsdans. Det lite drygt hälften av vad som tidigare fördelades av Samarbetsnämnden till folklig dans på scen.

- ➔ **Det behövs stöd för produktion av professionell folklig dans för våra scener.**
- ➔ **Flera professionella ensembler med olika specialisering inom folk- och världsdans bör etableras.**
- ➔ **Det behövs infrastrukturer för förmedling av professionell scenisk folk- och världsdans.**
- ➔ **Det behövs stöd till framförande och turnerande av professionell scenisk folk- och världsdans med levande musik.**
- ➔ **Ett särskilt utredningsarbete bör göras som ger underlag för institutioners arbete och utformar direkt för existerande och framtida stödformerna så att folk- och världsdansgenrens speciella förutsättningar tillvaratas och kombinationen av arbete som pedagog och scenartist bejakas.**
- ➔ **Referensgrupper och andra organ bör tillföras kompetens kring dessa förutsättningar.**

Kontinuerlig fortbildning – Daglig träning folklig dans / världsdans

RFoD/Stallet har sedan januari 2004 bedrivit daglig träning två dagar i veckan för utbildade folkdansare. Under de två första terminerna är det funnits 46 deltagare. Några av dem har rest från Östersund, Mora, Malung och Helsingborg för att delta vid enstaka träningstillfällen. Verksamheten har innehållit ämnen så som repertoar, samdansning, rotation, musik, interaktion, dansimprovisation, koreografi, scenisk presentation mm. En av deltagarna skriver följande i sin utvärdering:

”Enastående bra att det finns öppna dansklasser för folkdansare ... Tror att klasserna kan bli en viktig del i den svenska folkdansens framtida utveckling. Känns som situationen för klasserna är lik den för grundforskning, det kommer ge resultat, men man kan inte förutsäga var, vem eller när eller ens hur men något gott kommer det att komma av det. Fortsätt med detta viktiga arbete!”

Daglig träning har på kort tid utvecklats till mötesplats för dansare som inte tillhör någon grupp. Nya kontakter knyts som öppnar för samarbeten kring produktioner. Minst en ny grupp har startats under det första året.

Det är viktigt att det skapas möjligheter för daglig träning för alla dansare som har professionell utbildning eller arbetar professionellt med dans i Sverige. Träningen måste anpassas till den genre där man hör hemma. Initiativet från RFoD/Stallet visar på ett stort behov. Verksamheten måste på sikt finnas på flera orter och omfatta olika former av folklig

dans / världsdans. Från januari 2005 har ett samarbete inletts med Danscentrum som erbjuder lokaler, medan deltagarna, RFoD, Eric Sahlström institutet och Samarbetsnämnden för folklig dans står för övriga kostnader. RFoD och Stallet har samordnat verksamheten och varit initiativtagare. Daglig träning för folkdansare bör snarast möjligt finansieras på samma sätt som inom andra dansgenrer.

➔ **Daglig träning bekostas för professionella inom folklig dans / världsdans på motsvarande sätt som för andra genrer.**

Uppleva – Delta

Folkdansens väsen är upplevelsen i den egna kroppen, att själv vara med och delta. Dansen ingår i en tradition, men skapas och också i stunden – improviseras fram. Dansen är ett ordlöst kommunikationsmedel i pardanser och olika former av gruppdanser uttrycks gemenskap, skapas identitet och relationer ofta den mellan pojke och flicka, man och kvinna.

Erkännandet av dans som kulturarv måste innebära att alla ges möjlighet att erövra en grundkompetens i traditioner som lever eller har rötter där man bor, som har anknytning till den egna familjen och de kollektiv där man har hemmahörighet eller som man av ett eller annat skäl blir förälskad i. Vi har i Sverige en stark och fortfarande levande folklig tradition som beskrivs under rubriken *Dansbanan* och traditioner som återerövrats som beskrivs i avsnittet *Danshus*. Dessemellan beskrivs *Folkdanslaget*, *Invandrarföreningar*, *Kurser* och *Studiecirklar*, olika sätt att lära grunderna och utvecklas som dansare. För många är *Festivaler och internationellt utbyte* vägen till kännedom om mångfalden av världens danskulturer, till att skapa förståelse och respekt för kulturella olikheter, kunskaper och aha-upplevelser om likheter mellan kulturer man inte tror ska ha sådan samt möjligheter till att prova och förälska sig kulturformer man aldrig tidigare träffat på. Avslutningsvis diskuteras lust, möjlighet och ansvar att förmedla dans som folkligt kulturarv under rubriken *Dans som modersmål i skola, förskola, kulturskola*.

Hör deltagande hemma i en handlingsplan om professionell dans? Många skulle säga att den som ställer den frågan inte riktigt förstår eller respekterar folkdansens väsen. Utan deltagande finns inte professionell dans. Eller försiktigare uttryckt, för många är lång erfarenhet från användning av dans som umgängesmedel avgörande för framgångsrikt konstnärligt utövande av folkdans. Med andra ord är levande miljöer för deltagande en nödvändig förutsättning för utveckling av professionell folkdans på hög nivå. En analys av professionell struktur för dansen måste ta ställning vilka utbildningar som ska finnas av pedagoger, vilka kompetenser dessa ska innehålla för att utveckla folkdansområdet och hur och var i samhället dessa pedagoger ska ges möjligheter till avlönat arbete med folkdans.

Dansbanan

Dansbanan i Folkets park eller i sommarstugeområdet snickrades upp kanske första gången för 100 eller mera troligt frö 75 år sedan. Här träffades traktens unga för att dansa till dragspelsmusik eller en blåssexttett. Gammeldansmusiken med vals, schottis, polka och mazurka och vår alldeles egna uppfinning hambo avlöste polskor och långdanser, dansformer som tidigare dominerat på många håll i Sverige.

Dansbanorna och speciellt de nya dansformerna foxtrott och bugg, ansågs av kyrkans män hota ungdomarnas moral. De talade om ”dansbaneeländet”. Men det hade varit likadant 100 år tidigare när valsen kom till Sverige då man dömde ut det täta parvisa roterandet med samtidig förflyttning i rummet.

Gammeldanserna hade stark överlevnadskraft. I många folkparker och på andra festplatser fanns det två dansbanor bredvid varande, en för modern och en för gammal- eller kulturell dans. När ungdomen föredrog diskoteken och båda dansbanorna hotade att konkurreras ut byggdes i många folkparker diskotek som ett tredje alternativ och snart återvann dansmusiken sin popularitet. Dansbanden tog över. Den senaste vågen av moralpanik mot ungdomarnas dansnöjen var riktad mot rave och hip hop kultur. Rave förknippades med droger och särskilda polisgrupper skapades för att bevaka dansarrangemangen.

Dans till levande musik särbehandlas inom kulturlivet. Entrébiljetterna är belagda med högre moms när man dansar för nöjes skull. Den sociala dansen fick heller inget kulturstöd. En av de första framgångarna för det kulturpolitiska arbetet inom Riksföreningen för Folkmusik och Dans var ett brev från Kulturrådet som klargjorde att konserter med folkmusik får ges subvention även när publiken dansar till musiken.

➔ **Möjligheten till social dans behöver ses över i särskild ordning. Dansbanor och offentliga dansarrangemang fyller många sociala funktioner.**

➔ **Möjligheter för verksamhet som pedagog med social dans behöver utvecklas.**

Folkdanslaget

Tillskillnad från de folkliga nöjena på dansbanorna har folkdansrörelsens aktiviteter fått uppmuntran i samhället. Folkdansrörelsens huvudsyften har ofta varit mer sociala, att fostra ungdomar, än kulturella. Här möttes ungdomar under moraliskt trygga former.

Sveriges första folkdanslag, Philochoros, bildades bland studenter på Uppsala universitet 1880 med enbart män som medlemmar. Anders Selinder hade 1843 skapat den första folkdansen för Operan i samband med firandet av Karl XIV

Johans 25-årsjubileum som kung av Sverige. Philochoros fick sin repertoar från Selinders dansare och elever. Nya danser skapades i samma anda. Genom turnéer runt i Sverige väcktes intresse för dessa nya folkdanser. Folkdanslag startade i framförallt städerna. Folkdansen blev en verksamhetsgren inom folkrörelserna. Folkdanslag uppstod inom nykterhetsloger och arbetarkommuner. Med tiden frigjorde sig folkdanslagen från sina moderorganisationer och bildade 1920 en egen folkrörelse, Svenska folkdansringen.

Folkdanslaget kombinerar nöje och uppvisningar. Med gammaldanserna och gillesdanser som grundrepertoar är det sociala umgänget en viktig motivation för engagemang i folkdanslag. Under 1900-talets första del och också senare har folkdansrörelsen fungerat som en betydelsefull nöjesarrangör. Man har byggt dansbanor, arrangerat danser i läroverk, skapat tävlingar i hambo, schottis etc. och ordnat festivaler. Folkdansarna har också en återkommande roll vid officiella arrangemang. Många folkdansare har medverkat vid invigningar av evenemang så som Olympiaden i Stockholm 1912, Fotbolls VM 1958, Friidrotts VM 1995. Folkdansare paraderar varje år vid riksdagens högtidliga öppnande och andra evenemang där de representerar svenskt kulturarv i sina bygdedräkter. Många folkdanslag gör årligen besök på ålderdomshem och andra institutioner, gör uppvisningar och leder lekar som inslag i midsommarfirande och andra högtider.

Nordiska folkdansarmöten har utvecklats till stora ”stämmer” som hålls regelbundet med tusentals deltagare. Idag finns det stämmer riktade till barn och ungdomar förutom den stora Nordlek-stämman som hålls var tredje år. Resandet är ett viktigt inslag i föreningsverksamheten. För att underlätta arrangemanget av festivaler och utbytesresor deltar folkdansrörelsen i flera internationella samarbeten.

Idag har det Svenska folkdansringen drygt 20000 medlemmar i knappt 400 föreningar. När medlemsantalet var som högst i början av 1980-talet hade Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur som organisationen då hette 62.000 medlemmar. På grund av en förändrad åldersstruktur och ungdomarnas ideologiska motstånd mot att skapa en särskild organisation för barn och ungdomar har man förlorat ca 2.000.000 kr i statsbidrag. Idag erhåller organisationen 78.000 kr i amatörculturstöd från Kulturrådet.

Folkdansrörelsen har en stark tradition i att utbilda egna ledare. Omfattningen av ledarutbildningen inom folkdansorganisationerna har minskat både av ekonomiska skäl och p.g.a. etableringen av nya utbildningsformer och längre utbildningar. Formerna för samspelet mellan pedagoger med examina och folkdansrörelsen är under utveckling. En kartläggning bör göras av pedagogernas arbetsmarknad och hur olika aktörer på bästa sätt kan samspela och stärka varandra.

Nya former för folkdansföreningar med huvudinriktning på pardans har utvecklats under 1980- och 1990-talet vid sidan av de traditionella folkdanslagen med huvudinriktning på gruppdanser. De nya föreningarna har inriktning på en dansform eller -typ till exempel en pardansform som polska, tango, salsa eller lindy hop. Andra specialiserade föreningar har inriktning på orientalisk dans, flamenco, klezmer, balkandanser och danser från olika delar av Afrika. En del av dessa föreningar är organiserade inom RFoD, men många saknar anknytning till riksorganisationer. De ingår däremot ofta i nordiska eller europeiska nätverk.

Det offentliga stödet till dessa föreningar är mycket begränsat. En del föreningar samverkar med studieförbund eller privata dansskolor. Stallet i Stockholm, Jeriko i Malmö, Oceanen och Musikens Hus i Göteborg är mötespunkter mellan dessa dansföreningar, musiker och publik som ibland tar del av dansuppträdanden men lika ofta om inte oftare deltar i social dans tillsammans med föreningsmedlemmarna.

Riksföreningen för Folkmusik och Dans får 150.000 kr från Kulturrådet för sitt arbete med amatörcultur och Samarbetsnämnden för folklig dans 160.000 kr. Kulturrådets sammanlagda stöd till amatörverksamhet med folkdans på 388.000 kr kan jämföras med stödet till amatörteaterns tre organisationers på 3.270.000 kr. Härutöver ges amatörculturerorganisationerna även stöd från Ungdomsstyrelsen och Studieförbund.

- ***Danskonsulenter för folkliga dansformer behövs som utvecklar pedagogiska verksamheter och arbetar i skolor och fritidsverksamheter, föreningslivet med pedagogiskt och utvecklingsarbete.***
- ***Ledarutbildning, ledarrekrutering är områden som bör bebyggas, liksom samspelet mellan utbildningar av pedagoger och deras möjligheter att arbeta inom folkrörelserna.***
- ***Nya former för föreningsverksamheter behöver utvecklas som integrerar folkliga dansformer från flera kulturer.***
- ***Samverkan mellan lokalhållande organisationer - folkdansorganisationer – invandrarföreningar – enskilda verksamheter / dansskolor behöver utvecklas och fördjupas för att skapa fler mötesplatser där unga och äldre, tillsammans och var för sig kan använda sina danskunskaper för umgänge.***
- ***Former för stimulans av kvalitetsutveckling av amatörers framförande av folkdans på scen behöver etableras så att de omfattar alla de olika slags amatörverksamheter som idag sker vid sidan av varandra. I detta ingår gemensamma festivaler, urval till deltagande på festivaler utomlands och annat utlandsutbyte.***

Invandrarföreningar

Verksamheten med folkdans- och världsdans i invandrarföreningar har stora likheter med de verksamheter som bedrivs inom folkdanslag. Invandrarföreningar har en bred verksamhet där folkdansen kan ha olika funktioner och utrymme.

Folkdansen har en viktig intern social funktion både för umgänge, inom barn- och ungdomsverksamhet och för att presentera föreningen och invandrargruppens kultur utåt. Mycket av verksamheten är intern och det är svårt att som utomstående med säkerhet bedöma verksamheterna. Mycket verksamhet sker vi studieförbund. Utvecklingsarbetet är ojämnt och kvaliteten i uppträdanden mycket skiftande.

Det finns en risk att de främsta, de som skulle kunna bidra till utveckling eller kunna utvecklas som professionella artister saknar hindras i brist på kontakter med övriga danslivet. De som arbetar med dansverksamheter i invandrarföreningar borde i större utsträckning ha kontakt med andra som arbetar med folk- och världsdans. Åtgärderna som nämns under folkdanslag bör också omfatta invandrarföreningar.

- **Formerna för Invandrarföreningarnas deltagande i utvecklingsarbete tillsammans med folkdansföreningar och studieförbund bör ses över.**
- **Samarbetsnämnden för folklig dans bör omorganiseras så att aktörerna inom världsdansområdet inkluderas.**

Kurser

Föreningarna rekryterar medlemmar via kurser. Folkdanslagen har framförallt värvat medlemmar via kurser i gammaldans och via barn- och ungdomsverksamheter. Tango-, polska, afrikansk dans ... lärs också till nybörjare via kurser.

Endags-, veckosluts- och längre kurser är också viktiga för nyare typer av folkdansföreningar. Kurserna med gästlärare är viktiga för utvecklingen av dansrepertoar och danskvalitet.

Under 1980-talet bedrevs mycket kursverksamhet som kortkurser på folkhögskolor. Denna verksamhetsform har minskat men är fortfarande vanlig under sommaren. Då det också bedrivs kursverksamhet av andra aktörer bl.a. festivaler.

Kurser bedrivs också av andra aktörer – många dansar enbart via kursverksamheter på t ex privata dansskolor eller studieförbund. Dans

- **Pedagoger som arbetar med kursverksamhet behöver fortbildning, nätverk med likasinnade och stimulans att diskutera och utveckla sitt pedagogiska arbete.**
- **Villkoren för kursverksamhet behöver ses över och förbättras.**
- **En särskild undersökning bör göras om folkhögskolornas och studieförbundens roll för utveckling av pedagogisk verksamhet med folkliga danser.**

Studiecirklar

Sett i ett längre perspektiv har Studieförbunden haft ett ambivalent förhållande till dans. Detta gäller särskilt folkdans eller ”folklig dans” som är betäckningen i studieförbundssammanhang. Enligt de senaste data från 2003 är folklig dans den 11:e största ämnesgruppen i studieförbundens verksamhet med 6 930 cirklar. Sammanlagt finns det 10 547 danscirklar med 127 384 deltagare. Folklig dans utgör 67 % med 84 931 deltagare.

En stor satsning på ledarutbildning och publicering av studiematerial bidrog till uppsvinget av dans och alldeles särskilt folklig dans under 1970-talet. Dans blev tillåten som studiecirkelämne i början av 1970-talet. Henry Sjöbergs arbete som pedagog, inspiratör och författare till studiematerialen Folklig dans 1, 2 och 3 och senare Folkets danser hade avgörande betydelse för utvecklingen på 1970-talet. Önskan om fortbildning och högre kvalitet på verksamheterna ledde till skapandet av pedagogiska utbildningar på folkhögskolor och senare att en särskild linje skapades på Danshögskolan i Stockholm.

Dans förbjöds igen som cirkelämne i början av 1980-talet. Cirkelarna gjordes om till kulturgrupper med lägre statsbidrag. Verksamheten med utveckling av material och utbildning av ledare avstannade och upphörde så småningom.

I och med att dans åter blev tillåten i slutet av 1980-talet som studiecirkelämne har verksamheten med folklig dans ökat och är alltså 11:e största ämne idag. Mest verksamhet finns inom ABF och Studieförbundet Vuxenskolan som tillsammans har knappt 70 % av alla deltagare.

Studiecirklar i folklig dans¹

År	Cirklar	Deltagare	varav ABF i %	SV i %
2003	6930	84931	38	31
1999	6363	77868	41	29
1994/95	4301	59451	48	26
1989/90	1394	17671	48	25
1983/84	8	59	0	10
1978/79	3651	55607	32	32

¹ Statistiken i avsnittet om Studieförbunden bygger på en genomgång av ett urval redovisning i SCB:s och senare Kulturrådets offentliga statistik om studiecirkelverksamhet.

När dans tilläts som studiecirkelämne i början av 1970-talet ingick ämnet i kategorin *Balett – skapande dramatik*. 1973/74 hölls 2 766 cirklar med 33 064 deltagare. Året därpå hade antalet cirklar ökat med 111 % till 5 860 och antalet deltagare med 114 % till 71 042. Tre år senare, 1978/79, har antalet danscirklar ökat till 7 210 med sammanlagt 105 257 deltagare varav 55 607 deltog i folklig dans.

Efter den snabba ökningen av dans och särskilt folklig dans under 1970-talet förbjöds åter dans som studiecirkelämne i början av 1980-talet. Detta avspeglas i statistiken läsåret 1983/84 då det enbart hölls 8 cirklar i folklig dans. Istället överfördes all dans till kulturgruppsverksamhet som gavs lägre statsbidrag jämfört med studiecirkelärarna. Det var till stora delar dans och körsång som överfördes till kulturgrupper av 32 310 grupper tillhörde 24 181 dessa två ämnesområden. I slutet av 1980-talet hade antalet kulturgrupper minskat till 28 211 medan antalet deltagare minskat med drygt 184 000, dvs en tredjedel av deltagarna. En stor del av denna minskning skedde inom dansen där deltagarantalet nästan halverades från 168 394 till 89 138.

Kulturgruppsverksamhet

Antal arrangemang	1983/84	ant delt	1989/90	ant delt
Summa	32 310	596 341	28 211	412 182
Sång/musik	14 188	246 691	15 708	231 222
Dans	9 993	168 394	5 352	89 138
Konst/konsthantverk	3 749	98 970	2 387	24 838

Dansen är alltså på väg att återerövra sin tidigare position som en av de stora ämnesområdena inom studieförbundens verksamhet. Men de höga deltagarsiffrorna i kulturgrupper i början av 1980-talet har dansen ännu inte återerövat som cirkelämne.

Dans har stora potentialer som är outnyttjade. Verksamheten ökar trots att man centralt inte arbetar med att utveckla området. Ledarna saknar stimulans och fortbildning, det produceras inga nya studiematerial etc. De kulturansvariga på studieförbunden har mycket liten kunskap om dansverksamheten. De känner inte till de egna verksamheternas inriktning, hur många som dansar svensk folklig dans, salsa, afrikansk dans, tango, hip hop, orientalisk dans, flamenco osv. Därmed är det också svårt att anpassa utvecklingsarbetet till de olika behoven.

Bland kulturarrangemang eller kulturprogram är dans 7:e största ämnesområde med 5 124 arrangemang 2003. Sett per arrangemang ligger dans i toppen med flest medverkande 14,3 och flest besökare 183. Det innebär sammanlagt 72 516 medverkande och 938 460 deltagare. 1999 hölls 4 678 arrangemang dans med 12,7 medverkande och 183 besökare per arrangemang, vilket är näst högst per arrangemang. Sammanlagt är medverkandeantalet 59 299 och antalet deltagare 854 180.

- **Studieförbundens verksamhet bör kartläggas.**
- **Utvecklingsarbete inklusive produktion av studiematerial bör initieras. De främsta pedagogerna bör uppmärksammas och ges möjlighet till fördjupning, utveckling och till att berika andra verksamheter.**
- **Studieförbunden bör ta ansvar för att fler ska kunna arbeta som professionella pedagoger med folkliga danser.**

Danshus

Inom den nya folkliga dansrörelsen som växte fram under 1970-talet var olika sätt att lära sig folkliga danser föremål för långa diskussioner. Det fanns en önskan att förstå och analysera dansernas uppbyggnad, motiv och rörelser. Vad blir skillnaden vid inläring på kurser jämfört med traditionell dansinläring i en miljö med en begränsad dansrepertoar där man lär genom hämning? Vad är det vi vill uppnå genom att lära ut dans? Inspirerade av Henry Sjöberg och de diskussioner som han initierade skrevs flera olika metodböcker kring dansutläring. Musiken ställdes i centrum.

Till skillnad från folkdanslagens organiserade och uppträdandeinriktade dansande blev målet att betona improvisation och umgänge med dans för att utvecklas som dansare. För detta krävdes mötesplatser med bra musik och dansgolv. Öppna verksamheter skapades och gavs olika namn – danshus, folkmusikkafé, folkmusikhus ... Gemensamt för alla dessa verksamheter var den levande musiken och att man skulle få möjlighet att dansa till musiken.

Danshusrörelsen i Ungern var för många en viktig inspiration. Danshusen startades här av ledare för folkdanslag tillsammans med forskare. Ett av flera syften var att höja kvaliteten och utveckla den sceniska folkdansen genom att återskapa grundkänslan för att danserna är till för umgänge och samtidigt utveckla dansarnas förmåga till improvisation.

Utifrån Henry Sjöbergs idéer skapades här hemma nya danser som skulle underlätta vägen in polskedansande. Känslan för musiken var viktigare än de exakta stegen. En form av upplevelsebaserad inläring utvecklades i nära samverkan mellan danspedagoger och musiker, en metod som lämpar sig både för nybörjare och för att utveckla erfarna dansare. Det har handlat om att både ge fritt tillträde till polskedansen och om att utveckla sitt danskunnande, om workshops med s.k. grundpolska och om kurser med fördjupning i olika polsketyper.

Utan kontinuerligt umgänge via dans och det till bra musik är det inte möjligt att utvecklas till god dansare. På 1980-talet skapades allt fler föreningar för offentliga arrangemang med folkmusik och dans. Danshusen utvecklades under 1980- och 90-talet till ideella musikarrangörer. De stöds idag av Kulturrådet för engagemang av professionella musiker.

Workshop med dansutläring är ett stående inslag i Danshusens verksamhet. Man har ofta upplevt det som orättvist och olyckligt att de som arbetar med dansutläringen inte kan avlönas på motsvarande sätt som de gästade musikerna. Många önskar sig anslag för att utveckla workshopformen och kunna bjuda in kvalificerade pedagoger. Det gäller både lärare inom och sådana man önskar bjuda in från andra länder.

Men många danshusarrangörer har också ett stort intresse att arrangera dansföreställningar. Linköpings folkmusikförening, Rallarfesten i Kiruna, Torshälla finska förening, Dans & Musik i Grängesberg, Oceanen, Jeriko, Stallet m fl har arrangerat dansföreställningar, men funnit det svårt att finansiera dessa. Det finns behov av att utveckla stödformer för lokala danshus till att även kunna fungera som arrangörer av dansföreställningar.

- ***Fler danshus med inriktning på dans från olika kulturer bör stödjas inom ramen för Kulturrådets stöd till ideella musikarrangörer.***
- ***Danshusens arbetsmodell bör beskrivas och spridas.***
- ***Ett särskilt projekt skapas och finansieras för att sprida danshusmodellen och stimulera framväxten av fler danshus.***
- ***Stödformer skapas som ger möjlighet för Danshus att avlöna dans pedagoger.***
- ***Danshusen ges möjlighet att även vara verksamma som arrangörer av dansföreställningar.***

Festivaler och internationellt utbyte

Festivaler har varit och är fortfarande en viktig inkörsport till intresse världsmusik. På världsmusikfestivalerna får också många ett intresse för världsdans och folkdans. Sverige saknar dock festivaler som presenterar professionell folkdans och världsdans. Framväxten av större folkmusikfestivaler så som Falun Folkmusik Festival, R:e Orient och Urkult har inte förändrat detta. Dans bedrivs på dessa festivaler liksom på Rättvik Folklore Festival i form av kursverksamhet och amatöruppträdanden.

Linköpings folkmusikfestival har på kort tid etablerats som ny aktör på området med stora ambitioner att utveckla en scen och mötesplats för professionell folkdans och världsdans. Festivalen har en medveten policy att välja ut de främsta utövare och fyller därmed en funktion för att stimulera kvalitetsutveckling.

Professionell flamenco från andra länder presenteras återkommande på svenska scener. Detta har nästan undantagslöst byggts på enskilda eldsjälares initiativ och uppoffrande arbete. Nya initiativ är under utveckling för att presentera bl. a orientalisk och afrikansk musik och dans. Dessa initiativ behöver stöd från erfarna producenter och arrangörer för att bli framgångsrika.

- ***Två större festivaler för folk- och världsdans bör etableras.***
- ***Festivaler och internationellt utbyte bör utvecklas på ett sådant sätt att de främjar kvalitet och utveckling i utövande både bland proffs och amatörer.***
- ***En infrastruktur bör skapas för internationella kontakter kring folk- och världsdans i samverkan mellan organisationer, institutioner och myndigheter.***
- ***Internationellt utbyte med folkdans och världsdans bör uppmuntras, utvecklas, stödjas.***

Dans som modersmål i skola, förskola, kulturskola

Folkdans har ingått i och ingår i lärarutbildningar och i läroplaner för skolor och förskolor. Å ena sidan har kraven som funnits sällan följts. Många får inte lära sig grunderna för social dans i skolan samtidigt som andra får denna chans och kanske grundlägger ett livslångt intresse, så som t ex undertecknad. Hade inte min mellanstadie lärare lärt oss foxtrott, schottis, polka och hambo hade nog inte denna text skrivits. Å andra sidan är det riskabelt om dansen i lärarutbildningar och läroplaner upplevs av enskilda lärare som ett tvång. Framgångsrik förmedling av dans till barn och ungdomar behöver ske via pedagoger med tillräckligt djup kompetens som och förmedlar dansema utifrån lust och personligt intresse.

Det finns många skäl att garantera barn en grund i social- och folklig dans via skolan. Dessa handlar om kunskaper och förmågor kopplade till kulturarv, om erövring av social kompetens, som många anser kan minska alkoholkonsumtionen och om att dans som konstnärlig och fysisk aktivitet, kroppsmedvetande och social kompetens kan främja lärande inom teoretiska ämnen. Skolan ska ge barn med fler eller andra modersmål än svenska, modersmålsundervisning eller hemspråksundervisning som det tidigare kallades. På liknande sätt bör vi se på dans och musik. Respekt för mångfalden i samhället bör innebära att pedagogerna i skolan intresserar sig för de traditioner som barnen har i sin historia. Skola, förskola och fritidsverksamheter bör på olika sätt förmedla kunskap och kompetens kring vår kulturella mångfald.

Folkliga danser är också en viktig väg att lära om kulturer oberoende av kulturarv, invandring och mångfalden i Sverige. Pedagogiska hjälpmedel behöver utvecklas för att ge lärare tillgång till folklig dans som undervisningsmedel. Det kan handla om böcker, film, musikinspelningar, lärarutbildningar mm

Kulturrådets har tillsammans med danskonsulenterna i landet bedrivit ett mycket aktivt arbete för utvecklingen av dans i skolan. I detta arbete har konstnärlig dans och vissa dansformer fått huvuddelen av utrymmet. Det har med jämna mellan

rum framförts kritik för att folk- och världsdans inte inkluderats på ett systematiskt sätt i Kulturrådets arbete. Utvärderingen av danskonsulentverksamheten som nyligen genomförts har inte diskuterat konsulenternas arbete med olika dansgenrer. Mycket lite utrymme har ägnats åt hur konsulenternas arbete för att stimulera amatörverksamhet har utformats

Skolans ansvar att förmedla folk- och världsdans skall vara både pedagogisk och konstnärlig. Varje barn bör ges tillfällen under sin skolgång för upplevelser som inkluderar både föreställningar med folk- och världsdans och verkstäder. Ett exempel på hur verksamheter i skolan kan utformas kan hämtas från Göteborg där den helt kommunalt finansierade danskonsulenten utvecklat programverksamheten SHOUF! SHOUF! Titta! Titta! – Musik och dans från hela världen. Programmet berättar om kroppens språk i olika delar av världen? Den innehåller dansparad, föreställning och verkstäder med afrikansk dans, arabisk dans, balinesisk dans, flamenco och svensk folkslag – levande musik. Programmet genomförs under en vecka med klassbesök av danspedagogerna och en avslutande föreställning. En viktig del av föreställningen är den levande musiken.

Ett annat exempel på en framgångsrik metod för förskola och skola är *sångleksteater* som använts under lång tid och utvecklats av Björn Ander som idag är ledare för en kulturskola i Stockholm. Han kombinerar drama och teater med sång och dans. Sånglekarna sätts in i ett historiskt sammanhang där berättaren och barnen som blir aktörer. Barnen spelar bönder, pigor, drängar, hästar, kor .... Sånger och sånglekar berättar om arbete, livsöden och ger möjlighet att uttrycka olika känslor i rollspel. Man spelar gamla och unga, ledsna och glada, onda och goda.

Den starka och levande kopplingen mellan folk- och världsdans och levande musik har redan betonats i kapitlet *Skapa och se*. Några länsmusikstiftelser har också tagit fasta på detta och presenterat program för barn i skolor och förskolor med både dans och musik. Deras positiva arbete bör uppmuntras av Kulturrådet och lyftas fram som ett gott exempel i en kommande handlingsplan. Länsmusiken bör inom området folk- och världsmusik kontinuerligt erbjuda program som kombinerar musik och dans. Men länsmusikens uppdrag och kompetens finns i första hand inom musikområdet. Det är därför viktigt att Kulturrådet bevakar att programmen även görs på dansarnas villkor.

Kultur- och musikskolornas engagemang i folk- och världsdans är mycket begränsat. Det finns några få exempel på att kulturskolor engagerat pedagoger för folkdans eller hip-hop. Inom musiken har tre större projekt bedrivits för att inkludera världsmusik och invandrades kultur i skolornas verksamhet. När dessa projekt avslutats har verksamheten kraftigt minskat eller helt upphört. Mångfalden inom kulturskolornas verksamhet är beroende av kommunala beslut och av skolchefernas prioriteringar. Ett omfattande utvecklingsarbete behöver bedrivas för att skapa mångfald i dansutbudet. Kulturskolorna kan ha en viktig roll för att ge barn och ungdomar de basfärdigheter, kunskaper och upplevelser som här förespråkas. Statens arbete med dans bör inkludera stimulans inte minst genom att samla och förmedla positiva erfarenheter som gjorts inom området. Former för erfarenhetsutbyten mellan pedagoger och andra aktörer behöver utvecklas.

Kulturskolorna och föreningslivet behöver hitta former för samverkan. Barn som lär sig dans och musik via kulturskolan bör uppmuntras att utveckla detta via föreningslivet.

- ***Barn och ungdomar ges möjlighet att lära sig grunderna för folkdans i förskola, skola och fritidsverksamheter. Kulturskolorna bör kunna spela en viktig roll i detta arbete.***
- ***Formerna för överföring av danskunskaper till barn och ungdomar utvecklas via olika pedagogiska projekt. Projekt startas som utvecklar samverkan mellan de olika aktörerna – föreningar – skola – kulturskola ...***
- ***Pedagogiska hjälpmedel anpassade till olika stadier i förskola- skola ... utvecklas för utveckling av dansverksamhet och för användning av dans som bärare av information om kulturer.***
- ***Projekt startas som stimulerar framväxten av nya verksamheter med folk- och världsdans i kultur- och musikskolor.***
- ***Länsmusiken ges i uppdrag att kontinuerligt erbjuda program med folk- och världsmusik i kombination med dans.***

Lära

Professionell verksamhet med folkdans förutsätter hög utbildning. Skola, föreningsliv och kursverksamheter som beskrivits i förra avsnittet är basen i dagens folkdansutbildningar. Det finns ett stort behov av utbildningar på mellannivå som dock inte diskuteras. Det existerar varken grundskole- eller gymnasieutbildningar med folkdans eller världsdans som huvudinriktning. I detta avsnitt beskrivs eftergymnasiala och högre utbildningar.

Folkdanspedagoger är tyngda av det vi lägger in i ordet folkdans, skriver danspedagogen Eivor Underdal. Bara för att det heter *folk*-dans så ingår det automatiskt att *alla* ska kunna vara med, att undervisningsnivå och hastighet ska anpassas till de som har det svårast i gruppen. Så riskerar vi att förlora en del av de bästa, för de orkar inte vänta på att få komma vidare. Och utan begåvade dansare överlever inte verksamheten. Det utbildas för få pedagoger och utan bra pedagoger blir det inga dansare. Verksamheterna förtvinar eller dör ut och så biter vi oss själva i svansen. Folkdans lockar inte till sig de bästa dansarna, de går till andra danstekniker. Glöm alltså inte bort de begåvade, de behövs också.

Eftergymnasiala utbildningar

Eric Sahlström Institutet – Folklig dans i Sverige – www.esitobo.org

Ettårig eftergymnasial utbildning med pedagogisk inriktning med folkdanspedagogerna Andreas Berchtold och Ingrid Frykmo som huvudlärare. Kursen har idag 11 elever men plats för 14. 2004 sökte 22 personer. Utbildningen ssysften är att

befästa och fördjupa färdigheten i folkdansen, såväl tekniskt som musikaliskt, ge en god kännedom om folkdansrepertoaren, dess stilar och uttrycksmedel, ge grundläggande kunskaper i musikteori och notläsning, förmedla kunskap om samhörigheten mellan folklig dans instrumental musik, och folklig sång, skapa förutsättningar för att söka till Danshögskolan, ge pedagogisk och metodisk grund, utifrån deltagarens person och erfarenhet, för att verka som danslärare/ledare, bredda dansintresset inom den egna genren och ge kunskap om andra dansstilar, genom ökad bakgrundskunskap om den svenska kulturen skapa en förståelse för dansens roll och möjligheter som kulturell företeelse, social umgängesform och pedagogiskt redskap samt genom kunskap om den egna kulturen ge ökad trygghet och förståelse i mötet med andra kulturer, stärka deltagarens självförtroende på och utanför dansgolvet och uppmuntra till att omsätta sina kunskaper i praktiken.

Musikkonservatoriet i Falun – Dansarutbildning – www.musikkonservatoriet.com

Ettårig påbyggnadsutbildning (ansökan har lämnad in för utvidgning till två år) med danspedagogen Ellinor Samuelsson som konstnärlig ledare och folkdanspedagog Magnus Samuelsson som huvudlärare. Utbildningen har riksintag med plats för 8 elever. 2004 hade utbildningen 67 sökande varav 10 togs in inklusive en studerande från Finland. Utbildningen har scenisk folkdans som inriktning/specialisering med daglig teknisk träning i folkdans samt repertoar, koreografi, rytmik och danshistoria inriktad på genren folkdans. Sceniskt uttryck förvärvas genom studier i olika repertoar och stilar inom folkdansen och genom arbete tillsammans med gästande koreografer. Dessutom tränar eleverna balett, floor barre/yoga, modern dans, jazz & improvisation.

Utbildningen vill ge en likvärdig utbildningsnivå för professionella dansare med folklig inriktning, som finns för dansare i andra dansarutbildningar. Eftersom folkdansen på senare år har börjat söka sig till scenen anser man i Dalarna att en teknisk utbildning, anpassad till folkdansen, är en nödvändighet för att inte kroppen och dansarens tekniska kunnande ska vara ett hinder för koreografens önskemål. Man anser det vara angeläget att fördjupa sig ännu mera i folkdansrepertoar och att få djupare tekniska grundkunskaper. Det är därför det har lämnats in en ansökan om förlängning av utbildningen. Scendansare behöver kunskap om koreografi och komposition, om scenutrymmet, arbetsförhållanden och sist men inte minst en helhetssyn på dans. Folkdanskoreograferna ska ges möjlighet att arbeta tillsammans med kunniga dansare, vilket antas medföra en förbättring och förnyelse av de sceniska produktionerna.

Malungs folkhögskola – Danskursen – www.malungsfolkhogskola.com

En termins folkhögskolekurs med inriktning på det egna dansandet med folkdanspedagog Ami Petersson som kursledare och huvudlärare. Dessutom undervisar flera gästlärare på kursen. Utbildningen har plats för 18 elever. 2004 år sökte 34 personer och 18 togs in. Den syftar till: utveckling av det personliga dansandet, fördjupning och breddning av repertoar. Kursen kan vara en förberedelse till fortsatta studier i folklig dans men kan även vara fristående.

Högskoleutbildningar

Danshögskolan i Stockholm – Folkdansutbildningen – www.danshogskolan.se

Folkdansutbildningen är en 2-årig utbildning på högskolenivå med lektor Bert Persson som huvudlärare. Den har plats för 8-10 studenter. 2004 var det 13 sökande varav 8 antogs. Tonvikten i utbildningen ligger på svensk folkdans, dessutom ges kurser i danser från andra kulturer, historiska danser och karaktärsdans samt träning i bl a jazzdans, modern och nutida dans. I utbildningen ingår även kurser i danspedagogik, psykologi, musik- och danshistoria, anatomi samt komposition. Stor vikt läggs vid utveckling av det egna dansandet och metoder för dansutläring. Utbildningen syftar till att ge de studerande kunskaper, färdigheter och pedagogiska metoder som behövs för att kunna bedriva undervisning i folkdansen för barn, ungdom och vuxna samt att ge de studerande kunskaper, färdigheter och metoder för komposition av enklare koreografier med folkdansen.

Danshögskolan i Stockholm – Många kulturers dans – www.danshogskolan.se

Många kulturers dans är en 20-poängskurs som bedrivs på halvfart under ett år. Huvudlärare är Mats Nilsson, fil doktor i etnologi med dans som inriktning. Kursen tar in gästlärare från olika kulturer för att komplettera kursdeltagarnas kunskaper. Den har plats för 16 elever. 2004 hade den 10 sökanden varav 8 antogs.

Undervisningen bygger på lektioner och seminarier där deltagarna delar med sig av sina kunskaper till varandra. Kursinnehållet är främst pedagogik, repertoar och diskussioner kring dans och samhälle. Kursen syftar till att stimulera utvecklingen av pedagogiska metoder för förmedling av folkdansen i olika sammanhang, ge kunskap och förståelse för den kulturella mångfalden inom dans som finns i Sverige idag, prova former för presentation av folkdansen i sceniska sammanhang inklusive hur man kan kombinera olika folkliga dansformer.

En av de viktigaste delarna i Henry Sjöbergs sätt att lära ut dans, och som han betonar både på kurser och i artiklar, är att känna till karaktären hos de dansformer man arbetar med. Eller som han själv skriver, det är *kunskap om vad som är primärt för varje dansform* som är grundläggande för dansläraren. Detta medför i sin tur att dansläraren måste skaffa sig *kunskap om hur man skall vidarebefordra just detta speciella, som vi kallar dansens karaktär.* (Sjöberg 1989:56) Denna kunskap får man genom en analys av kroppens rörelser i relation till musiken. Och *det är oftast inte stegen som är svåra, utan den rytmik som ska ingå i varje steg. Kombinationerna är otaliga. Ordet rytmik betyder i och för sig "tid och rum".*

Tiden är alltså den viktiga faktorn. Rytterna, som är en viktig del av musiken är enbart tidsindelningar av långa och snabba - enkelt uttryckt - noter. Noterna tolkas av dansarna i steg och rörelser. (Folklig dans 1:15)

Henry Sjöberg inspirerade till stora pedagogiska förändringar i folkdanssverige. Han insåg tidigt att mer och djupare utbildningar än de som erbjöds inom folkdansorganisationer och studieförbund krävdes för att få en långsiktig utveckling. Vi arbetade gemensamt för att starta utbildningen som idag finns på Erik Sahlström Institutet. Den fanns först ett läsår på Tollare folkhögskola 1978 och etablerades två år senare på Vaddö folkhögskola där den var kvar i tjugo år tills två studieförbundsavdelningar inom ABF och Medborgarskolan tog över skolan från dåvarande ägaren Stockholms läns landsting.

I mitten på 1980-talet etablerades tack vare Henry Sjöberg och Jan Zetterberg, initiativtagare till och senare chef på Dansens Hus, folkdanspedagogutbildningen på Danshögskolan. Utbildningen är idag tvåårig. Den har inte förlängts när övriga pedagogutbildningar blev fyraåriga. Ända sedan starten det varit svårt att rekrytera studenter.

Många kulturers dans etablerades som en halvfartskurs som en kompletterande utbildningar för redan verksamma pedagoger med folk- och världsdans. Även denna utbildning har rekryteringsproblem.

Det är viktigt att analysera orsakerna till rekryteringsproblemen. Ett viktigt skäl är bristen på tydliga användningar av utbildningarna.

- ***Utbildningarnas inverkan på folkdansutövandet bör analyseras, liksom på vilka sätt samhället tar tillvara kunskaperna hos de som utbildas.***
- ***Folkdansrörelser, studieförbund, kulturskolor m fl har en viktig roll i att engagera de pedagoger som utbildas.***
- ***Kulturrådets arbete för att främja dans i skolan måste i ökad utsträckning inkludera folk- och världsdans.***
- ***Danskonsulenternas arbete bör inkludera folk- och världsdans och skapa arbete till de utbildade pedagogerna.***
- ***Fler utbildningar behöver etableras på mellannivåer för att utveckla genren.***
- ***Danshögskolans utbildning i många kulturers dans bör förlängas till 40 poäng och erbjudas kontinuerligt med ny kursstart varje år.***
- ***Danshögskolans folkdansutbildning bör förlängas till tre år.***
- ***Danshögskolans folkdansutbildning bör utvecklas till en gemensam utbildning för folk- och världsdans.***

Veta

Folkdans utgår från tradition och kunskap om traditionen. Kunskap kräver en rad åtgärder som presenteras i denna del av underlaget till en handlingsplan: Den behandlar Dokumentation – Arkivering – Tillgängliggörande – Forskning – Kunskapsförmedling, Utställningar, Litteratur ...

Dokumentation

På 1920-talet filmade Ernst Klein dans på Nordiska Museets uppdrag. Det är de äldsta och bästa rörliga källor vi har med folklig dans i Sverige. Sedan blev det nästan inget filmat och dokumenterat förrän efter 40 år, då Henry Sjöberg genom Arkivet för folklig dans tog upp tråden igen. Detta sagt utan att förringa det som faktiskt gjordes, och fortfarande görs, inom folkdansrörelsen. Dessa insatser är också viktiga och sker oftast lokalt av entusiaster och kunniga amatörer. Däremot saknades det som Klein och Sjöberg stod för, nämligen en mer övergripande, jämförande och för hela landet samlande dokumentation. Samarbetnsnämnden för folklig dans har medverkat till dokumentation som genomförts av Arkivet för folklig dans och har även stött dokumentation inom folkdansrörelsen.

Dokumentation är viktig för att ge koreografer idéer, inspirera pedagoger och ge utövarna möjlighet till en varierad repertoar samt för att möjliggöra forskamning. Kort sagt, ett kulturellt uttryck utan dokumentation blir ett fattigare uttryck.

Vad innebär egentligen dokumentation? Rent tekniskt kan dokumentationen bestå av antingen rörlig bild (film, video eller DVD) eller någon form av text, dansnotation eller ordbeskrivning. Naturligtvis kan man också kombinera olika metoder. Det är stor skillnad på att använda sig av video eller att notera/beskriva.

Video registrerar medan dansnotation analyserar. I en videoinspelning kan man spela in ett danstillfälle när folk går ut och dansar, en dansföreställning eller danser som repeterats in just för videoinspelningen. I samtliga fall får man en registrering av just det danstillfället. Nästa tillfälle ser lite annorlunda ut. När man noterar måste man analysera dansen, för att kunna skriva ner den. Analysen belyser själva dansformen, men kan även beskriva en enskild dansares sätt att utföra dansen.

Allt bör dokumenteras, men det är nödvändigt att prioritera. Följande områden bör regelbundet dokumenteras: Fortsatt filmning av dansformer och varianter från olika landskap. Invandrarföreningar – det som dansas på interna fester och vid publika scenframträdanden. Folkdanslagsrörelsen – repertoar och verksamhet, inklusive framträdanden. Folkmusikfestivaler, vad som dansas på dansgolv och scener. Danstävlingar av olika slag, från VM i hambo till VM i Standarddans. Ungdomskulturer – vad dansar vanliga ungdomar och var? Hur lär de sig? Pensionärsdans, s.k. russindisco. Allmänheten, dansbandsdans och andra miljöer. Rekonstruktioner av danser från historien.

Vem ska ha dokumentationsansvaret? Enligt uppgift är Nordiska museet ansvarsmuseum för folkdans. Detta ansvar har inte lett till aktiviteter kring detta område. Ett förslag från undertecknad och Riksföreningen för Folkmusik och Dans om att

samla in dansminnen genom ett större projekt och härigenom skaffa nytt material till forskning både om dansens betydelse socialt och konstnärligt för en bred allmänhet möttes med ett positivt intresse men förslaget har ej kunnat genomföras p g a resursbrist.

- *Resurser behöver skapas för kontinuerlig dokumentation av folk- och världsdans.*
- *Amatörer som arbetar med dokumentation ges kontinuerlig utbildning och stöd.*
- *Ansvar för materialinsamling om folkdans och världsdans bör klarläggas.*

Arkivering

Runt om i Sverige finns arkiv och museer som i olika utsträckning har samlingar som rör folkdansen. Det samlade ansvaret för folkdansens arkivmaterial har hittills tagits av fd Arkivet för Folklig Dans (AFD). Arkivorganisationen AFD bildades 1965 av en grupp med Henry Sjöberg i spetsen i samverkan med Musikmuseet. Arkivet har sedan 1976 funnits på Dansmuseet i Stockholm då regeringen gav museet nya medel för denna verksamhet. Fr o m den 1 april 2002 är Dansmuseets folkdanstjänst vakantsatt av ekonomiska skäl och det arbete som hittills utförts riskerar nu att gå förlorat om inga åtgärder sätts in snarast. Målsättningen för AFD var att skapa ett arkiv där allt material om folklig dans skulle kunna samlas och tillgängliggöras. Ett omfattande arbete inleddes och samlingarna har under åren vuxit till ett unikt och intressant folkdansarkiv.

En del lokalt insamlat material samt det som är dokumenterat centralt, utifrån Kleins och Sjöbergs tankar, finns idag samlat i Arkivet för folklig dans, som tillfälligt ligger i malpåse och inte har någon personal som tar hand om samlingarna eller gör nya insamlingar. På Folkmusikens Hus i Rättvik samt på Nordiska Museet finns också intressanta danssamlingar, liksom hos flera regionala och mindre arkiv som har ett lokalt material som kompletterar det som finns centralt.

Arkivet för Folklig Dans skapades 1965 på Musikmuseet. Den fick en fast plats på Dansmuseet i Stockholm 1976 då det skapades en tjänst för folkdansen med särskilda regeringsmedel.

Arkivet för Folklig Dans innehåller *böcker, tidskrifter, fotografier, videofilmer, musikkassetter samt övrig dokumentation, uppsatser mm.* Materialet behandlar främst den folkliga dansen i Sverige. Med folklig dans avses de danser som dansats av folk i allmänhet, från historisk dans via gammaldans fram till modern sällskapsdans. Arkivet rymmer även material från många länder i Europa. Här finns bl a tryckta dansbeskrivningar från 1700-talet och framåt och ca 1500 handskrivna dansbeskrivningar från 1700-talets slut och 1800 talets början. En del material från Landsmålsarkiven och viss dokumentation som utförts genom Nordiska Museets försorg har kopierats, men mycket återstår ännu att samla in och bearbeta.

Det finns en sökbar databas, men det behövs en genomgång för att förbättra katalogisering och värdering av materialet. En grund bör läggas för en framtida digitalisering.

- *Samlingarna i arkivet för folklig dans går igenom: Kataloguppgifter kompletteras och katalogen digitaliseras.*
- *En databas skapas med uppgifter om folklig dans i olika arkiv i Sverige.*

Tillgängliggörande

Det är viktigt att de befintliga samlingarna är åtkomliga för forskare, koreografer, utövare och danslärare. Att titta på film och video, eller att läsa gamla beskrivningar ger idéer och inspiration och lär oss något om dans både i historien och i nutiden.

I samband med Dansmuseets flytt till Gustav Adolfs torg 1999 öppnades ett utåtriktat studycenter. Satsning på att göra bibliotek och arkiv tillgängliga för allmänheten fick ett snöpligt slut när folkdanstjänsten och alla biblioteks- och arkivarietjänster upphörde 2001. Nu fanns det ingen som kunde hantera folkdansarkivets samlingar. Arkivmaterialet finns kvar i Dansmuseets lokaler, men Arkivet för Folklig Dans finns inte längre. Föreningen upplöstes den sista december 2002 och föreningens tillgångar inklusive arkivsamlingarna överlämnades till Samarbetsnämnden för Folklig Dans.

Samarbetsnämnden har undersökt olika alternativa framtida placeringar för arkivet. Visarkivet, Sveriges Teatermuseum, Danshögskolan, Folkmusikens Hus i Rättvik är några av de alternativ som undersökts. Framtidens Kultur har gett ett mindre bidrag. Med hjälp av detta skall ett större projekt utvecklas och förankras. Huvudalternativet är att arkivet placeras i Folkmusikens Hus i Rättvik, här finns bl a resurser för digitalisering och förbättring av katalogisering.

En viktig aspekt av tillgänglighet är existensen av expertis för hantering och utveckling av arkivet, kontinuerligt arbete med uppdatering – på så sätt kan arkivet hållas aktuellt. Minst lika viktigt är möjligheten att hjälpa intresserade att söka uppgifter i arkivet och att bedöma uppgifternas tillförlitlighet. Det är alltså viktigt att det finns en expert knuten till arkivet som kan bidra till dess fortlevnad och till att det hålls tillgängligt.

Med modern teknik kan arkivdata göras tillgängligt oberoende av fysisk placering. Folkmusikens Hus i Rättvik har hög kompetens i digitalisering av arkivdata inklusive levande musik och film. Resurser behövs för att dansmaterial görs tillgänglig på detta sätt. Det digitaliserade material som är upphovsrättsskyddad bör kunna göras tillgänglig i skyddade miljöer i terminaler som placeras i andra arkiv och hos utbildningar.

- *Arkivet för folklig dans ges en hemvist i Folkmusikens Hus i Rättvik som ges resurser till katalogisering och digitalisering samt en tjänst för service till specialintresserade och allmänheten samt till utveckling av arkivet.*
- *Katalog och digitaliserade data görs tillgängliga i terminaler hos andra arkiv och utbildningar.*

Forskning

Vi har idag ingen struktur för forskning, dokumentation och levandegörande av folklig dans. Under åren som Arkivet för folklig dans funnits på Dansmuseet har en del undersökningar har genomförts. Henry Sjöberg har ofta samarbetat med andra via Nordisk Förening för Folkdansforskning eller Samarbetsnämnden för Folklig Dans. Från dessa arbeten finns ett antal rapporter t ex ”Gammeldansen i Norden”, ”Valsen i Norden”, ”Rekkedansen i Norden”, ”Ett industrisamhälles danser”, ”Klassificering av svensk folkdans”, ”Repertoaren för barn och ungdom inom folkdansrörelsen”, ”Våga stuffa” samt ”Skador och besvär bland amatördansare”.

Forskningen om folklig dans är i övrigt mycket knapp. Det har under de senaste decennierna skrivit två doktorsavhandlingar med anknytning till området av Owe Ronström respektive Mats Nilsson. Åtgärder behöver vidtas för att stimulera mera forskning och att sprida kunskap om den forskning som görs. Samarbetsnämnden för folklig dans bör ges resurser för att stimulera uppsatsarbeten. Arkivet för folklig dans bör kontinuerligt katalogisera och göra uppsatser och forskning tillgänglig.

- *Forskning om folkdans och världsdans bör göras tillgänglig.*
- *Åtgärder behövs för att stimulera nya frågor och ny forskning.*

Kunskapsförmedling, Utställningar, Litteratur ...

Trots att Arkivet för folklig dans funnits på Dansmuseet har mycket lite gjorts för att presentera folkdans och världsdans för allmänheten i form av utställningar och litteratur. Ett undantag är utställningen xx som hölls yy i filmhuset. Det produceras alltför lite litteratur och presentationer av folkdans och världsdans. Sedan Arkivet för folklig dans lagts ner inom Dansmuseet och den tjänst som en gång med särskilda regeringsmedel inrättades för Henry Sjöberg dragits in eller lagts i malpåse finns det ingenstans som en intresserad allmänhet, lärare och utövare kan vända sig med sina frågor. Folkkultur har ofta använts för politiska ändamål och det finns många myter om folkdans- och världsdans som behöver motverkas genom saklig information.

- *Ett informationscentrum där allmänheten kan få sin frågor besvarade och som aktivt kan arbeta på att sprida saklig kunskap kring folk- och världsdans bör skapas.*
- *Tillkomst av nya presentationer – utställningar, litteratur mm om folk- och världsdans bör stimuleras.*

Kulturpolitik

Avsnittet om kulturpolitik skulle diskutera behovet av stabila institutioner, professionalisering, internationalisering, de förhoppningar som UNESCOs konvention om immateriella kulturarv skapar att folk- och världsdans ska tas på större allvar i den svenska kulturpolitiken, vikten av att kulturpolitiken stödjer utvecklingen av en gemensam identitet och gemensamma institutioner för folkdans oberoende av dess rötter i olika kulturer. . . Viktiga teman varav många redan berörts. Det finns en stark längtan inom genren efter kulturpolitiskt ansvarstagande för folk- och världsdans. Det hoppas jag är uppenbart av det som presenterats ovan. Genren har stora potentialer och det krävs resurser och medvetet arbete för att dessa potentialer ska tas till vara.

Vid en snabb titt är dock bilden negativ när det gäller kulturpolitiskt engagemang och intresse för folk- och världsdans. En rad negativa händelser har inträffat de senaste åren: Dansmuseet har dragit in den tjänst som var basen för Henry Sjöbergs arbete under flera decennier och därmed gjort Arkivet för folklig dans hemlös. Kulturrådet har dragit in stödet som på rådets uppdrag under närmare ett decennium fördelats av Samarbetsnämnden till utvecklingsarbete med folkdans på scen. Efter att Väddö folkhögskola bytt ägare från Stockholms läns landsting till ett delat huvudmannaskap mellan två avdelningar i ABF respektive Medborgarskolan har man lagt ner den ettåriga folkdansledarutbildningen som funnits i tjugo år. Folkdansringen (tidigare Ungdomsringen för Bygdekultur) har förlorat sitt offentliga stöd som ungdomsorganisation. Genren har därmed förlorat anslag i storleksordningen 2 miljoner kronor. En analys som gjorts för Kulturrådet, och som när detta skrivs ännu inte publicerats, ifrågasätter stödet till Samarbetsnämnden för folklig dans under anslaget för amatörorganisationer. Risken finns att nuvarande anslag dras in utan att man skapar en alternativ stödför. Även om det finns enstaka undantag som avviker från mönstret är den generella bilden att varken Kulturrådet, landets danskonsulenter eller andra institutioner engagerat sig för genren och valt att samspela med dess företrädare.

Skrapar man lite på ytan förändras dock den negativa bilden av folkdansgenrens situation. Inom genren själv finns det positiva tecken. Intresset växer och kvaliteten ökar i verksamheterna. Under det senaste decenniet har vi sett nya former för uppträdanden med folkdans som nått mycket höga konstnärliga nivåer. Många har inspirerats av Virvla, Sinkelipass m fl.

Det finns ett embryo idag till professionellt folkdansutövande både som artister och pedagoger. Aldrig tidigare har det funnits så många möjligheter till utbildning. Visserligen återstår mycket tills vi har en fullt utbyggd utbildningsstruktur, men viktiga steg har tagits under det senaste decenniet.

Den sociala dansen, dans för nöjes skull, har också vunnit terräng. Flera offentliga arrangörsställen för folkmusik med dans har fått ökat offentligt stöd. Vi kan glädja oss att många ungdomar besöker dessa vattenhåll för danslystna, Stallet, Skeppis, Folkmusikkaféet i Göteborg, Malmö folk, Jeriko, Umeå folkmusikförening, festivalerna där Falun fått konkurrens av Urkult, Korrö m.fl. Ja, uppräkningsarna kan bli långa. Den nya folkmusikfestivalen i Linköping med Scendansforum för folkdans har blivit en succé! Ungdomar överallt – på dansgolven, i teatersalongen och på scenen.

Debattlusten har också ökat. Det diskuteras kring träningsmetoder, professionalisering, samband mellan folkdans med olika kulturella bakgrunder, tillhörighet och identitet. Hör vi hemma i folkmusik- eller den allmänna dansvärlden? Ska vi ha fokus på det lokala, regionen, på Sverige, Norden, Europa, hela världen eller allt samtidigt? Hur tar vi tillvara att samhället blivit allt mera mångkulturellt?

Det finns inga entydiga svar. Men att frågorna ställs och diskuteras visar att vi befinner oss i en uppgång, det sjuder. Uppgången syns också i statistiken. Visserligen har de traditionella folkdanslagen svårt att värva ungdomar. Men många hittar till den folkliga dansen längs andra vägar. Deltagandet i studiecirkel ökar. Kan vi lotsa de nyfrälsta till alla goda upplevelser och kunskaper som vi gamlingar fått via folkmusiken och dansen, så blir de fler och fler!

Många reser och vinner erfarenheter och kunskap. Ofta går resan till Ungern, en miljö där folkdansen som scenisk konst är väl etablerad. Bara i Budapest finns idag fyra folkdanskompanier med heltidsanställda dansare och musiker. Det finns en fyraårig yrkesutbildning för den som vill verka som dansare i folkdans och därigenom en mängd dansare med mycket hög kvalitet. Dessa är i sin tur förebilder för en lång rad barn och ungdoms grupper som gör scenproduktioner i en etablerad tradition och med hög ambition och kvalitet. Andreas Berchtold flera år i rad besökt denna miljö beskriver det som att bada i inspiration och övertygelse. Det har starkt bidragit till min fortsatta strävan här hemma, skriver han.

Nästa folkdansrevolution, skriver Malin Forsvall, kommer när människor får uppleva vad dansen är. När folkdans får acceptans. När folkdansaren blir bemött med högburna tankar istället för med skeptisk ”töntblick”. När människor i olika miljöer har fått en upplevelse av dansen och förstår att det handlar om mod, modet att dela med sig av sig själv. Kraft, kraften att vara närvarande. Folkdansen har allt för mycket förknippats med ett pärlband av tillbehör och ställningstaganden. Bort med den historiska stämpeln. Historien finns inbakad i dansen. Dansen finns här och nu eftersom det är vi som dansar.

Det är fräckt att dansa utländsk folkdans, inte svensk. Alla kulturella uttryck har sitt pärlband. Vi måste bryta ur en del pärlor som fastnat för hårt i våra egna och i andras associationsbanor. Dansen erbjuder liv, djup, glädje. Om min arbetskompis ska tränga bortom sin tro om att folkdans är lite pinsamt, behöver vi lyfta fram modet och kraften. Och vi behöver förebilder.

- *Ett samarbetsorgan för samspel mellan utbildningar, kulturarvsinstitutioner, organisationer och utövare av folk- och världsdans behövs och bör stärkas. Samarbetsnämnden som nu fyller delar denna funktion men saknar företrädare för stora delar av området bör omorganiseras med fler företrädare för området världsdans.*
- *Kulturrådet och de av staten stödda aktiviteterna för professionell dans bör bättre inkludera folk- och världsdans genom att experter på området inkluderas i referensgrupper.*
- *En översyn bör göras av möjligheten att arbeta professionellt med folk- och världsdans som scenkonst med beaktande av de krav som framförts tidigare i detta dokument.*
- *Tre nationellt finansierade danskonsulenter bör tillsättas med huvudinriktning på folk- och världsdans.*
- *RFoD bör stärkas för att utvecklas som representant och serviceorgan för professionella utövare av folk- och världsdans.*

Stockholm den 18 januari 2005

Lars Farago
förbundssekreterare RFoD
lars.farago@rfod.se